

Jolanta Mędelska
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz

GŁOGI, GNOJE, GRADY, GROCHY – PÓLNOCNOKRESOWE FORMY LICZBY MNOGIEJ

Obok bardzo charakterystycznych dla polszczyzny północnokresowej zmian rodzaju gramatycznego rzeczowników (np. *to mszo, ta ptaszka, ten szufelek*) obserwuje się w niej nie mniej interesujące (choć na pewno mniej liczne) wahania liczby gramatycznej, jednak wcześniej:

Badacze raczej nie zgłębiali istoty tego zjawiska, ograniczając się zazwyczaj do podania zapisów z SL czy SW lub też – z rzadka – wskazując na oddziaływanie analogicznej formy białoruskiej (np. *sienie – cehi*) (Marszałek 2001: 191).

W nowszych obszernych monografiach dotyczących stanu dzisiejszej polszczyzny północnokresowej (zarówno jej odmiany kulturalnej, jak i gwarowej) można już znaleźć pogłębione analizy osobliwych form liczby gramatycznej rzeczowników. Jak zauważa Marek Marszałek (2001: 191), we wcześniejszych źródłach północnokresowych odzwierciedlały się przede wszystkim ówczesne wahania ogólnopolskie (zob. Bajerowa 1992: 14) (np. *brytfań, chomań, dogma*), znajdowała też potwierdzenie teza o przechowywaniu na Kresach Wschodnich takich form, które w centrum dawno wyszły z obiegu (np. *ta gęśl, to śmiecie*). W nowszej polszczyźnie zza północno-wschodniej granicy etnicznej zmiany liczby notuje się częściej. Dochodzi do nich głównie pod wpływem obcych systemów językowych.

W tym miejscu zajmę się tylko osobliwymi formami liczby mnogiej, wyekscerpowanymi z rozmaitych wydawnictw¹ drukowanych w okresie międzywojennym w Kownie (Republika Litewska). Teksty te reprezentują polszczyznę północnokresową poddaną oddziaływaniu języka litewskiego. Warto zatem ustalić, czy do wahań i zmian liczby gramatycznej mógł się przyczynić wpływ litewski. Wiadomo bowiem, że w systemie litewskim w porównaniu z polskim:

[...] zdecydowanie liczniejsza [jest] grupa pluralia tantum, np. lit. *baltiniai* ‘bielizna’, *grindys* ‘podłoga’, *klįjai* ‘klej’, *lašiniai* ‘słonina’, *dujos* ‘gaz’, *namai* ‘dom rodzinny’, *rūmai* ‘izba, pałac’ itd. Zaskakująca dla użytkownika języka polskiego jest przynależność do pluralia tantum nazw:

¹ Książki, podręczniki, słowniki, broszury, kalendarze, druki reklamowe i in.

- 1) świąt i uroczystości: lit. *Vėlykos* ‘Wielkanoc’, *Kalėdos* ‘Boże Narodzenie’, *laidotuvės* ‘po-grzeź’, *vestuvės* ‘wesele’,
- 2) stron świata: lit. *rytai* ‘wschód’, *vakarai* ‘zachód’,
- 3) posiłków: lit. *pusryčiai* ‘śniadanie’, *barsčiai* ‘barszcz’,
- 4) nazw powtarzających się w ściśle wyznaczonym czasie okresów: lit. *metai* ‘rok’, *priešpie-čiai* ‘przedpołudnie’,
- 5) chorób: lit. *niežai* ‘świerzb’, *tymai* ‘odra’, *raupai* ‘ospa’,
- 6) czynności wykonywanych lub dotyczących większej liczby osób: lit. *kautyniės* ‘walka’, *vai-dai* ‘waśń’, *kivirčiai* ‘niezgodą’,
- 7) ubrań: lit. *marškiniai* ‘koszula’, *kailiniai* ‘futro’,
- 8) narzędzi: lit. *akėčios* ‘brona’, *staklės* ‘warsztat’, *ratai* ‘wóz’ itd. (Roszko 2005: 51).

Do tej listy trzeba dodać nazwy produktów spożywczych (np. *miltai* ‘mąka’, *makaronai* ‘makaron’, *lašiniai* ‘ślonina’, *riebalai* ‘tłuszcz’), a także inne ciekawe wypadki, np. używanie tylko w liczbie mnogiej takich rzeczowników, jak: *anglys* ‘węgiel’, *durpės* ‘torf’ czy *lubos* ‘sufit’ (Orvidienė 1964: 133), czy też stosowanie liczby mnogiej „powszechnie (również w łotewskim) do nazwania kasz, np. *gri-kiai* ‘gryka’, *ryžiai* ‘ryż’, *miežiai* ‘jęczmienna kasza’, *žirniai* ‘groch’ [...]” (Gołąbek 1990: 139). Warto też zwrócić uwagę na inny kontrast litewsko-polski w zakresie kategorii liczby gramatycznej, a mianowicie występowanie w litewskim nazw zbóż i warzyw zazwyczaj w liczbie mnogiej, np.: *rugiai* ‘żyto’, *miežiai* ‘jęczmień’, *kopūstai* ‘kapusta’, *pupos* ‘bób’, *svogūnai* ‘cebula’. Kiedy takich rzeczowników używa się w liczbie pojedynczej, oznaczają one jedno ziarenko, np. *rugys* ‘ziarenko żyta’, *kvie-tys* ‘ziarenko pszenicy’, albo jedną sztukę, np. *bulvė* ‘(jeden) ziemniak’, lub też inną część rośliny, np. *kopūstas* ‘głęb kapuściany’. Niekiedy zmiana liczby pojedynczej na mnogą sprawia, że rzeczownik otrzymuje całkowicie odmienne znaczenie, np. *metas* ‘czas, pora’ – *metai* ‘rok’, *namas* ‘budynek’ – *namai* ‘budynek mieszkalny’ (Orvidienė 1964: 134).

W wydawnictwach publikowanych w międzywojennym Kownie wystąpiły 72 rzeczowniki² w zmienionej – w stosunku do normy ogólnopolskiej – liczbie gramatycznej. Najwięcej zmian, bo 51 przypadków, to przykłady użycia liczby mnogiej zamiast ogólnopolskiej liczby pojedynczej. Z kolei w liczbie pojedynczej zamiast w mnogiej wystąpiło 14 rzeczowników (m.in.: *objęcie*, *obrada*, *oklask*). Poza tym w siedmiu przypadkach użyto rzeczowników zbiorowych zamiast ogólnopolskich jednostkowych, np.: *Zebrać pomidory i owoc*; *Marchew*, *brukiew* i inne jarzyny nazywamy także warzywem.

Wyekscerpowane z naszych źródeł osobliwe formy liczby mnogiej, które mogły się pojawić pod wpływem języka litewskiego, podajemy niżej w grupach znaczeniowych.

Nazwy upraw polowych

grochy: *Albo sadzą się jeszcze grochy wysokie. Grochy niełatwo się krzyżują. [...] nie porastają grochy w czasie wilgotnej pogody – GwK 53; [...] lepiej jest wcale nie*

² Zazwyczaj kilkakrotnie poświadczony w różnych tekstach.

nawozić **grochów** i t.p. – PolKP-39 116; *Siać grochy* – KowKP-27 12; jest też zapis z powojennych wydawnictw polskojęzycznych, przygotowanych przez Litwinów: *zakurzyły się owsy i grochy* (Marszałek 2001: 195); lit. collectivum³ w lm.: *žirniai* (Orvidienė 1964: 133);

jęczmiona: *Grochy, jęczmiona, okazy pszenicy // Wszystko pakuje na dno piwnicy* – HermO 7; *W owsy, jęczmiona wejść ostrą broną* – KowKP-31 R 88; sama forma *jęczmiona*, a nie *jęczmien* jest według SJPD dawna („daw. o jęczmieniu-roślinie także: *jęczmiona*”), według PSWP – przestarzała lub regionalna⁴; występuje w piśmie Adama Mickiewicza (Magiera 1910: 87)⁵ oraz w wileńskim słowniczku ortopedycznym (Szwed 1931: 59)⁶, jednak znacznie wcześniejsze poświadczenie mamy u Szymona Szymonowica, czyli z XVI–XVII-wiecznych kresów południowo-wschodnich, por. cytat w SL: *Teraz kędyśmy bujne posiali jęczmiony* [...], por. też uwagę nawiasową Samuela Bogumiła Lindego wplecioną w tekst Szymonowica, jakby wyjaśniającą niezwykłą formę: „(*jęczmien*, plur.)” (poza tym przykładem lm. od *jęczmień* SL nie notuje); w SWil mamy informację: „w lm. mówi się tylko, gdy jest na polu”, w SW podobnie; według ESJP forma *jęczmiona* oznacza ‘jęczmien, pola obsiane jęczmieniem’ i „trudno przesądzić, czy to relikat stp. adi. *jęczmiony* [...] : *jęczmiona* (pola), czy raczej forma N. pl oparta na reliktovej formie G. pl *jęczmion* [...]”; specyficzna postać lm. wskazywałaby raczej na polski archaizm, jednak oddziaływanie znanych w lit. pluralnych form nazw zbóż⁷ także zapewne nie jest tu bez znaczenia, por. lit. collectivum w lm.: *miežiai* (LRKŽ);

koniczyny: *Siać koniczyny* – KowKP-27 12; lit. lm. *dobilai* (LRKŽ);

lny: *Lny dorodne, huk zwierzyny* – JabN 45; w lm. z okolic Ejszyszek na Wileńszczyźnie podaje Maria Krupowies: *wszystko zbili, tam lny i kartofla lucka; wszysciutko odrosło, i lny, tak jak nikt nie zdeptawszy* (Krupowies 1991: 177 i 178); z obszaru kowieńskiego mamy poświadczenie w pieśniach z repertuaru Stefanii Romer: *Hej, matulu, lny nam kwitną* (Krupowies 1999: 48), jest też przykład z mowy Litwinów puńskich: *siał leny* (Kasner 1992: 182); w postaci *liny* (z przejętym z lit. *i*) z gwar Kowieńszczyzny podaje Halina Karaś z komentarzem:

Część tych przykładów ilustruje proces interferencji języka litewskiego, w którym odpowiedniki leksykalne rzeczowników *len*, *szlachta*, *śrut*, *welna* odmieniają się regularnie, tj. mają zarówno formy liczby pojedynczej, jak i mnogiej (Karaś 2002: 185–186);

lit. lm. *linai* (LRKŽ);

³ W języku litewskim, inaczej niż w polskim, rzeczowniki zbiorowe występują w liczbie mnogiej i – co ciekawe – litewskie pluralia tantum mają rodzaj (męski lub żeński) (Orvidienė 1964: 132).

⁴ W SO jeszcze jako jedyna postać lm.

⁵ Mickiewicz miał na myśli *jęczmyk* (jęczmień na oku).

⁶ Tu chodzi o zboże, por.: *Jęczmień* (lm. *te jęczmiona*; przym. *jęczmienny*).

⁷ Por. postać *jęczmien* (*jęczmien* *posiali*) we współczesnych gwarach północnokresowych (Miedniki, powiat wileński) (Maryniakowa, Grek-Pabisowa, Zielińska 1996: 153) oraz formę *jęczmieni* (*jęczmieni*, *pszenicy*) w polskiej gwarze Litwinów puńskich (Birgiel 2002: 88). Por. też interpretację Nijoli Birgiel: „Odstępstwa te dają się uzasadnić wpływem języka prymarnego” (2002: 89–90). Postać *jęczmieni* (*jęczmieni*, *zboża*, *maki*, *siemieni*) z okolic Puńska podaje też Nijola Kolis (1991: 114): „Zebrany materiał nie wykazał większych zmian w kategorii liczby rzeczowników. Odstępstwa są nieliczne i dają się uzasadnić litewskim podłożem gwarowym”.

lubiny: *Sprzęt późnych owsów, lubinów* – KowKP-31 R 91; lit. Im. *lubinai* (RLKŽ);

owsy: *Sprzęt późnych owsów, lubinów* – KowKP-31 R 91; poświadczenie też w powojennych wydawnictwach polskojęzycznych przygotowanych przez Litwinów (Marszałek 2001: 195); lit. Im. *avižos* (RLKŽ);

wyki: *Siać wyki* – KowKP-27 12; lit. Im. *vikiai* (RLKŽ).

Nazwy drzew, krzewów, zarośli

ciernie [tarnina]: *A w dole trawy bujne, paprocie, glóg, ciernie i jałowiec* – PolKP-37 41; lit. collectivum (krzewy i owoce) w Im.: *kryklės* (RLKŽ);

dżungle: *Jakim sposobem mały chłopiec znalazł się w dżunglach sam?* – PolKP-39 71; jest kilka poświadczeń z powojennej prasy wileńskiej⁸, np.: *W samotnej chacie wśród bezludnych dżungli* (Mędelska 2000: 67), *Nad dżunglami wschodzi czerwone słońce* (Mędelska 2001: 125), oraz z powojennych wydawnictw polskojęzycznych przygotowanych przez Litwinów: *Gdy szliśmy przez dżungle w Indii, skądś przyleciała strzała* (Marszałek 2001: 196); lit. blp. *džiunglės* (LRKŽ); tu jednak możliwe – zarówno w dwudziestoleciu międzywojennym, jak i w latach powojennych – (współ)oddziaływanie formy rosyjskiej, por. także blp.: *джунгли* (tak też w białoruskim: *дзунглі*);

głogi: *rozmaite krzewy kwitnące, jak bzy, jaśminy, głogi* – BusNC 44; lit. Im. *erškėtiniai* (DŽ);

jaśminy: *rozmaite krzewy kwitnące, jak bzy, jaśminy, głogi* – BusNC 44; zapis z powojennej prasy wileńskiej: *wolał posiedzieć przy krzaku jaśminów* (Mędelska 2001: 125); lit. Im. *jazminai* (RLKŽ);

Nazwy substancji

blota: *Zwozić pograbione liście, zeskrobane blota* – KowKP-31 R 86; lit. Im. *balos, pelkės* (DŽ);

brudy: *powietrze psuje się od brudów i nieporządku* – JabN 95; w tej formie notowane też w powojennej prasie wileńskiej, por. m.in.: *panują wilgoć i brudy* (Mędelska 2000: 64); *w domu panują brudy* (Mędelska 2001: 125), oraz w wydawnictwach polskojęzycznych przygotowanych przez Litwinów, por.: *Tam gdzie są brudy, płodzą się małe żyjątka* (Marszałek 2001: 195); lit. blp. *nešvarumai* (DŽ);

gnoje: *Wymieść przed żniwami resztę poskrzybek, gnoje od świń* – KowKP-31 R 91; lit. blp. *išmatos* (DŽ);

popioły: *Zbierać popioły do użycia ich na nawóz* – GwK 14; znane z mowy Litwinów puńskich, por.: *to sypali i piasków i popiołów* (Kolis 1991b: 219), por. też

⁸ Konkretnie, co istotne, głównie z miesięcznika „Kobieta Radziecka”, będącego polskojęzyczną mutacją periodyku litewskiego.

postać *popioły* wśród przykładów użycia lm. zamiast lp. (Birgiel 2002: 88); lit. blp. *pelenai* (RLKŽ);

prochy: *Łąki prochami siana obsiać* – GwK 5; lit. lm. *dulkēs* (LRKŽ);

sadze: *Sadze są czarne* – ŚwiD 28; *sadze twarz tak smolą* – ŚwiD 83; *Zdawało się, że w górze palą się sadze, które w olbrzymich kłębach rozlały się nad ziemią i szukają miejsca, gdzieby opaść* – PrzyjW 41; lit. blp. *suodžiai* (DŽ).

Nazwy materiałów, surowców, tworzyw

forniry: *Wywieziono forniry za 7,4 lt.* – KRoln-32 2; lit. lp. *fanera* i lm. *faneros* (DŽ);

poślady: *Do obsiewu łąk nie trzeba używać pośladow* – KRoln-32 23; lit. blp. *pasturlakai* (LRKŽ);

puchy: *Znamy wszyscy białe puchy, które rozsypują się w powietrzu z przekwitłych kwiatów ostu* – ŚwiD 37; lit. lm. *pūkai* (LRKŽ);

rozpałki [drewno na rozpałkę]: [ze słownika] *prakurai* – **rozpałki** – TamL 101; lit. blp. *prakurai* (LRKŽ 365);

węgle: *pół puda węgli mieć może* – KowKP-31 68; *Przechodzi koło składu węgli* – KowKP-31 68; wcześniejsze poświadczenie pochodzi ze słownika litewsko-łotewsko-polsko-rosyjskiego opublikowanego w Tylży u schyłku XIX w.: *skład węgli* (LŁPRS 156), późniejsze – z powojennych wydawnictw polskojęzycznych przygotowanych przez Litwinów: *Wzrasta rola tanich węgli wydobywanych sposobem odkrywkowym* (Marszałek 2001: 196); lit. lm. *anglys* (Orvidienė 1964: 133)⁹; możliwy także wpływ języka rosyjskiego, por.: *ускопаемые угли*¹⁰ (zob. też Marszałek 2001: 196);

żuźle: *Żuźle Thomasa* – KRoln-31 8; KRoln-32 14; jest też zapis w powojennych wydawnictwach polskojęzycznych przygotowanych przez Litwinów: *ścieżki wysypać warstwą żuźli* (Marszałek 2001: 195); lit. blp. *išdagos* (DŽ).

Nazwy pokarmów, żywności

boczki: *Podobne podwyższenie [norm paszowych] dla świń, szczególnie, gdy idzie o produkcję boczków (bacon), jest zdaje się godne polecenia* – KRoln-31 37

⁹ Por. jednak wypowiedź w „Poradniku Językowym” z początku XX w.: [Wątpliwość czytelnika] „Sprzedaż węgli czy sprzedaż węgla? Często napotykałem szyldy firmowe z napisami *sprzedaż węgla* i *sprzedaż węgli*”. [Odpowiedź Redakcji] „Ponieważ węgiel może występować i w masie pokładowej, i w kawałkach, więc też na oznaczenie kawałków można bez różnicy znaczenia używać form liczby pojedynczej i mnogiej. Warto też przypomnieć, że w języku ludowym do dziś dnia istnieje forma *węgle* w liczbie pojedynczej, np. *węgle było mokre*” (1907: 27).

¹⁰ Trzeba tu jednak wspomnieć o możliwości wystąpienia rzeczownika *węgiel* w lm. także w polszczyźnie etnicznej. Mam na myśli znaczenie ‘kawałki rozłupanego, rozbitego węgla opałowego; zwęglone kawałki niedopalonego drzewa używane jako materiał łatwo żarzący się do dawnego typu żelazek, samowarów itp.’ (SJPd, p. 4. hasła *węgiel*, z uwagą: „zwykle w lmn.”).

i KRoln-32 43; w tym znaczeniu lit. lp. *šoninė* (LRKŽ), por. jednak analogiczne – ale blp. – *lašiniai* ‘słonina’ (DŽ)¹¹;

jedzenia: *Jedzenia smaczne oszukują instynkt człowieka* – PorJ 20; lit. lm. *valgiai, valgymai* ‘jedzenie, dania’ (RLKŽ);

makarony: *Wolno* [jeść]: *ryż, grykę, makarony* – GerM 344; *Masło, makarony* – GerM 338; wprawdzie przykłady wyekscerpowane z wydawnictw kowieńskich (zwłaszcza drugi z nich) nie są zbyt wyraziste (w polszczyźnie etnicznej formy lm. *makarony* używa się przecież w odniesieniu do gatunków tego produktu¹²), to jednak liczne inne poświadczenia z powojennej prasy wileńskiej, por.: *Kilo makaronów – prosi klient* (Mędelka 2000: 65), [z jadłospisu] *makarony z suszonymi grzybami* (Mędelka 2001: 126)¹³, z powojennych wydawnictw polskojęzycznych przygotowanych między innymi przez Litwinów: *talerze pełne makaronów spaghetti* (Marszałek 2001: 196), a także ze słownika litewsko-polskiego wydanego w Wilnie w 1991 r.: *vermišėliai – makarony* (Mędelka 2007: 166), każą i tu podejrzewać wpływ obcy, między innymi – być może – litewski, por. lit. blp. *makaronai* (LLKŽ); por. też jednak ros.: *макароны* (blp.)¹⁴;

prowjanty: *Podaj mi koszyk z prowjantami* – KowKP-34 104; lit. blp. *išmintai* (RLŽ), por. też lm. *valgiai* (RLKŽ).

Nazwy zjawisk atmosferycznych

gorąca: *Przepowiednie pogody. Od 1 do 4 wielkie gorąca* – KowKP-30 11; lit. blp. *karščiai* ‘upały, gorąco’ (DŽ);

grady: *w kilku bowiem dalszych miejscowościach grady spadły* – PrzyjW 41; jest wcześniejsze poświadczenie w poematach romantycznych (Stachurski 1996: 278)¹⁵ oraz zapis równoległy w międzywojennej prasie wileńskiej (Joachimiak-Prażanowska 2001); lit. blp. *ledai* (LRKŽ);

zimna: *U nas jednak, gdzie bywają duże zimna, chyba wielcy biedacy butów wcale nie mają* – BusNC 97; lit. lp. *šaltas oras* i lm. *šalti orai, šalčiai* (RLKŽ);

Inne

ikry: *Samice składają po 40000 ikier każda* – NowCz 23; lit. blp. *ikrai* (LRKŽ);

oreża: *wynaleziono mnóstwo nowych straszliwych oreży* – GenP 8; lit. lp. *ginklas* i – jako collectivum – lm. *ginklai* (RLKŽ); może to być jednak polski archaizm;

¹¹ Wśród przykładów slawizacji fonetycznej litewskich nazw żywności w polszczyźnie okolic Puńska mamy *łaszyniaj* ‘słonina’ (Gołabek 1990: 135), por. lit. blp. *lašiniai* (DŽ);

¹² Por. w SJPD przykład: [...] *bogaty asortyment włoskich makaronów*.

¹³ Między innymi z miesięcznika „Kobieta Radziecka”.

¹⁴ Tak też w białoruskim: *макароны* (blp.).

¹⁵ Por. interpretację autora: „Wahań w kategorii liczby widocznych w tekstach poematów romantycznych nie można wiązać jedynie z cechami polszczyzny kresowej. Są one odbiciem nieustabilizowanej jeszcze normy dziewiętnastowiecznej w tym zakresie [...]” (Stachurski 1996: 278–279).

w lm. notowano jeszcze w XIX w., zarówno w polszczyźnie północnokresowej, por. w języku Adama Mickiewicza: *te oręże*, m.in.: *Porządkują, rozdają oręże, rozkazy* (Krupianka 1988: 83)¹⁶, i jego brata Franciszka: *oręża* (Trypućko 1970: 64–65), w języku Władysława Syrokomli: *oręże* (Trypućko 1955: 254), jak i na obszarach etnicznych, por. postać lm. *oręży* u Adolfa Dygasińskiego (Stachurski 1980: 54), por. też z Wilna i Wileńszczyzny początków XX w. analogiczną osobliwą postać lm. *bronie*¹⁷ (Łętowski 1915: 14);

pościele: *mieszkańcy zwłóczą do nor swoich miękkie pościele i zapasy żywności* – PrzyjW 35; lit. blp. *skalbiniai* ‘bielizna’ (LRKŽ), *lovos skalbiniai* ‘bielizna pościelowa’ (LRKŽ), por. też blp. *patalai* ‘pierzyna’ (RLKŽ);

wagi: [ze słownika] *swarstyklės* – **wagi** – *веса* – SzmL; *Jurek waży krupy, bo ma wagi* – ŚwiD 76; częste w polszczyźnie północnokresowej; późniejsze poświadczenia mamy w słowniku litewsko-polskim z 1940 r. (ASLP), w powojennej prasie wileńskiej, por.: *słowo przewodniczące zawsze waży się jak na wagach* (Mędelska 2000: 65), *Dokładnie zbadał mnie, kazał stanąć na wagi* (Mędelska 2001: 126–127)¹⁸, w powojennych wydawnictwach książkowych (przygotowanych przez Rosjan i Litwinów), por.: *bez użycia wag można określić stopień otyłości* (Marszałek 2001: 196); lit. blp. *svarstyklės* (RLŽ); tu prawdopodobne jednak (współ)oddziaływanie postaci rosyjskiej: blp. *веса*.

Wśród 51 rzeczowników, które w międzywojennych wydawnictwach kowieńskich wystąpiły w osobliwych – na tle ogólnopolskim – formach liczby mnogiej, 34 jednostki (ok. 67%) mogły się pojawić pod wpływem litewskim. W odniesieniu do niewielkiej części tych postaci oprócz oddziaływania języka litewskiego można mówić o innych przyczynach zmian, a mianowicie o wpływie języka rosyjskiego (*dżungli, makarony, wagi, węgle*) albo o utrzymywaniu w obiegu form, które na terenach etnicznych wyszły z użycia (*jęczmiona, oręża*). Wiele osobliwych form pluralnych napotkanych w tekstach z międzywojennej Litwy poświadczają także inne źródła północnokresowe, głównie jednak te, które odzwierciedlają polszczyznę poddaną oddziaływaniu języka litewskiego, czyli kowieńsko-żmudzka, a nie wileńska.

Literatura

ASLP: J. A. Zabłocki, C. Kulesza (ułożyli), J. Talmantas (zredagował), *Akcentowany słownik polsko-litewski i litewsko-polski*, cz. 2: *Litewsko-polski*, Wilno 1940.

BAJEROWA I., 1992, *Polski język ogólny XIX wieku. Stan i ewolucja*, t. II: *Fleksja*, Katowice.

BIRGIEL, N., 2002, *Procesy interferencyjne w mowie dwujęzycznych Litwinów puńskich na Suwalszczyźnie*, Warszawa–Puńsk.

DŽ: S. KEINYS, *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius 1993.

¹⁶ Por. też przypis 8 na s. 83: „O archaiczności pluralnej formy *oręże* świadczą cytaty z Leopoldy w SL”.

¹⁷ „Często można się dziś spotkać z tym wyrazem [...]. Jest to błąd, gdyż wyraz *broń* zgoła nie posiada osobnej formy dla liczby mnogiej: *broń* oznacza i jedną sztukę oręża, i bardzo dużo”.

¹⁸ Między innymi w „Kobiecie Radzieckiej”.

- GOLĄBEK A., 1990, *Wpływy litewskie na polszczyznę okolic Puńska w zakresie nazw żywności*, [w:] M. Kondratiuk (red.), *Bałto-słowiańskie związki językowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 129–140.
- ESJP: A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.
- JOACHIMIAK-PRAŻANOWSKA J., 2001, *Regionalne cechy północnokresowe w „Kurierze Wileńskim” (1924–1939)* (maszynopis rozprawy doktorskiej przygotowanej pod kierunkiem Jolanty Mędeleskiej, przechowywany na Wydziale Filologicznym UMK w Toruniu).
- KARAŚ H., 2002, *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*, Warszawa–Puńsk.
- KASNER M., 1992, *Język polski w ustach Litwinki z Puńska*, „Język Polski” LXXII, s. 178–186.
- KOLIS N., 1991a, *Wybrane zagadnienia z fleksji polszczyzny Litwinów puńskich*, [w:] J. Rieger, W. Werenicz (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 107–129.
- KOLIS N., 1991b, *Polshczyzna Litwinów puńskich – wybór tekstów*, [w:] J. Rieger, W. Werenicz (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 213–221.
- KRUPIANKA A., 1988, *Wahania i zmiany w kategorii liczby rzeczownika w języku Mickiewicza*, [w:] T. Skubalanka (red.), *Stylistyczna akomodacja systemu gramatycznego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 81–90.
- KRUPOWIES M., 1991, *Тексты из деревни Попишки (Литва) – легенда о ясновидце Оле. Подборка текстов на польцизме виленской*, [w:] J. Rieger, W. Werenicz (red.), *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 165–185.
- KRUPOWIES M., 1999, *Repertuar wokalny a identyfikacja etniczna i kulturowa ludności polskojęzycznej terenów Litwy*, [w:] J. Porayski-Pomsta (red.), *Sytuacja językowa na Wileńszczyźnie. Materiały sympozjum „Socjo- i psycholingwistyczne uwarunkowania sytuacji językowej w Wilnie i na Wileńszczyźnie. Warszawa 16–18 października 1997 roku”*, Warszawa, s. 40–53.
- LLKŽ: V. Vaitkevičiūtė, *Lenkulietuviu Kalbų žodynas*, Vilnius 1994.
- LLPRS: M. Miezinis, *Litewsko-lotewsko-polsko-rossyski słownik*, Tyłża 1894.
- LRKŽ: A. Lyberis, *Lietuvių-rusų kalbų žodynas*, Vilnius 2001.
- ŁĘTOWSKI A., 1915, *Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno.
- MAGIERA W., 1910, *Właściwości językowe „Nieznanych pism” Ad. Mickiewicza*, „Poradnik Językowy” z. 3, s. 84–94.
- MARSZAŁEK M., 2001, *Ajery, pośladek i nuda. O kategorii liczby w polszczyźnie północnokresowej*, [w:] Ł. M. Szewczyk, M. Czachorowska (red.), *Język polski w rozwoju*, Bydgoszcz.
- MARYNIAKOWA I., GREK-PABISOWA I., ZIELIŃSKA A., 1996, *Polskie teksty gwarowe z obszarów dawnych Kresów północno-wschodnich*, Warszawa.
- MĘDELSKA J., 2000, *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. II: *Lata 1945–1959*, Bydgoszcz.
- MĘDELSKA J., 2001, *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. III: *Lata 1960–1979*, cz. 1: *Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*, Bydgoszcz.
- MĘDELSKA J., 2007, *Słowniki innojęzyczno-polskie wydawane na Kresach jako źródło wiedzy o stanie polszczyzny północnokresowej (na przykładzie „Słownika litewsko-polskiego z 1991 roku”)*, „Acta Baltico-Slavica” XXXI, s. 161–174.
- ORVIDIENĒ E., 1964, *Lietuvių kalbos vadovėlis*, Vilnius.

- PSWP: H. Zgólkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t.1–50, Poznań 1994–2005.
- RLKŽ: J. Kardelytė, Ch. Lemchenas, J. Macaitis, A. Mankevičienė (sudarė), *Rusų-lietuvių kalbų žodynas*, t. 1–4, Vilnius 1982–1985.
- RLŽ: J. Baronas, *Rusų-lietuvių žodynas*, Kaunas 1923.
- ROSZKO R., 2005, *Ogólny opis kontrastywny języka litewskiego i polskiego. Wybrane zagadnienia*, „Acta Baltico-Slavica” XXIX, s. 47–67.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1958–1969.
- SL: S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1807–1814.
- SO: S. Szober, *Słownik ortoepiczny. Jak mówić i pisać po polsku*, Warszawa 1937.
- STACHURSKI E., 1980, *Fleksja Adolfa Dygasińskiego na tle polszczyzny drugiej połowy XIX wieku (badania statystyczne)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- STACHURSKI E., 1996, *Niektóre formy deklinacyjne w tekstach poematów romantycznych*, [w:] M. Kucala, W. R. Rzepka (red.), *Studia historycznojęzykowe II: Fleksja historyczna*, Kraków, s. 275–297.
- SW: J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1900–1927.
- SWIL: A. Zdanowicz i in., *Słownik języka polskiego*, Wilno 1861.
- SZWED J., 1931, *Mów poprawnie! Słownik błędów językowych*, Wilno.
- TRYPUĆKO J., 1955, *Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX*, t. I, Uppsala.
- TRYPUĆKO J., 1970, *O języku Wspomnień dzieciństwa Franciszka Mickiewicza*, Uppsala.

Źródła

- BUSNC: A. Busilas, *Nowe czytanki II. Dla klasy pierwszej*, Kaunas 1940.
- GENP: *Podręcznik historii Litwy*, Kaunas 1937.
- GERM: „GerMaPo”. Katalog, Kaunas 1940.
- GWK: „Gwiazdka”. *Kalendarz na rok 1923*, Kowno 1922.
- HERMO: A. Herman, *Obrazki z powodzi 1931 rok*, Kowno 1931.
- JABN: S. Jabłońska, *Nowe czytanki, część I. Wydanie II*, Kowno 1923.
- KOWKALP : *Kowieński Kalendarz Powszechny na rok 1928*, Wilno 1927.
- KOWKP-27: *Kowieński Kalendarz Powszechny na rok 1928*, Kowno 1927.
- KOWKP-30: *Kowieński Kalendarz Powszechny na rok 1930*, Kowno 1930.
- KOWKP-31: *Kowieński Kalendarz Powszechny na rok 1931*, Kowno 1931.
- KOWKP-34: *Kowieński Kalendarz Powszechny na rok 1934*, Kowno 1934.
- KOWKP-31 R: *Rok Rolnika. Przypomnienie czynności i zabiegów gospodarskich na cały rok*, Kowno 1931.
- KROLN-31: *Kalendarzyk Rolniczy na rok 1931-szy (część II)*, Kowno 1931.
- KROLN-32: *Kalendarzyk Rolniczy na rok 1932-gi (część II)*, Kowno 1932.
- NowCz: *Nowe czytanki, część II*, zebrała Stefanja Jabłońska, a uzupełnił M. Birzyska, Wilno 1919.
- POLKP-37: *Polski Kalendarz Powszechny na rok 1937. Rok wydawnictwa XV*, Kowno 1937.

- POLKP-39: *Polski Kalendarz Powszechny na rok 1939. Rok wydawnictwa XVII*, Kowno 1939.
- PORJ: K. Porębski, *Jarstwo jako czynnik moralny*, Kowno 1939.
- PrzyjW: K. S. W., *Wypisy do użytku szkolnego i domowego*, zebrał i ułożył Przyjaciół Młodzieży, do druku podał A. K., Kaunas 1924.
- SZML: S. Szmidt, *Litewsko-polsko-rosyjski słownik*, Kowno 1922.
- ŚWID: *Świat dziecięcy. Książka do czytania w szkole i domu. Cz. I. Drugi rok nauki*, zebrał i ułożył przyjaciel dzieci, do druku podał A. K., Kaunas 1925.
- TAML: K. Tamutis, *Lietuviškai-lenkiškai žodynėlis. Słowniczek litewsko-polski*, L. Dambrauskas (red.), Kaunas 1940.

***Głogi, gnoje, grady, grochy* – plural forms in Polish of northeast borderland Summary**

The article presents unusual plural forms of nouns excerpted from various publications printed in Polish in Republic of Lithuania (the years 1919–1940). The changes of grammatical number are not so typical for the studied language as changes of grammatical gender, but they also are worth attention of linguists. Characteristic changes of a number may be observed mostly in Polish influenced by Lithuanian. The most common are uses of plural instead of singular. In the group of 72 unusual grammatical forms 51 nouns were used in plural. Most of these uses (75%, 38 examples) has Lithuanian origin, which differs from Polish in a way that different classes of nouns function as *pluralia tantum* and some of Polish *singularia tantum* may inflect for number.